

Закарпатський „Дебют“

Олександр Михед (Київ)

Ващук Т. Щоденники біжинця (повість)// Джинсове покоління. Пострадянська література Закарпаття. Альманах прози і поезії// Укладач М. Рошко. – Мукачево, Карпатська вежа, 2007. – С. 224 – 241.

Ликович І. Перелітна. – Львів: ЛА „Піраміда“, 2006. – 156 с.

Любка А. Вісім місяців шизофренії: Вірші. – Ужгород: Ліра, 2007. – 60 с.

За останні роки в українському літературному бізнесі відбулося чимало важливих і цікавих подій. Хоча б сама поява та становлення бізнес-підходу до літератури виглядає вже певним проривом, а за умов жорсткої конкуренції та відсутності мережі збуту й підтримки держави, взагалі тягне на маленьку революцію. Як і будь-яка шанована бізнес-галузь, література набуває своїх зірок та улюбленців читаючої аудиторії, заслуговує децицію уваги ЗМІ, віднаходяться флагмани та аутсайтери і серед видавців. Окрім цього увиразнюється і наявність „другого ряду“ літераторів. Маю на увазі з'яву „сірої“ маси молодих письменників, здатних з заздрісною частотою продукувати книги, написані в єдиному, „середньому“ стилі „постмодерного реалізму“ (як спроба створення своєрідного антиподу соцреалізму).

Десяток літературних критиків, знову-таки майже за повної відсутності фахових видань та притомної фінансової підтримки, нездатні повноцінно впоратися з фільтрацією та пошуком вартісних книг для потенційного читача української книги. І тут на допомогу приходять вони – (не)залежні (невпевнений, чи брати в лапки?) конкурси та премії, зафоновані на противагу старим, довіра до яких з кожним роком все менша. Останнім часом подібних конкурсів з'явилося чимало. Від „Книг року“ імені лідерів медійного ринку (Бі-Бі-СІ – 10 тис. грн.; Корреспондент – 5 тис. грн.) до не менш екстравагантних – премії імені Джозефа Конрада (20 тис. грн.) Польського інституту в Києві, або премії „Глодоський скарб“ головного редактора часопису „Кур'єр Кривбасу“ Г. Гусейнова (15 тис. грн.). Перша проблема, яку викрили такі конкурси, – це надто короткий і постійно повторюваний список імен, котрі включаються у призові трійки. Друга проблема –

жодна з таких премій не спрямована на віншування дебютантів та підтримку „молодих і талановитих“.

На початку цього року, щоправда, з'явилась саме така премія, та її назва говорить саме за себе – „Дебют“. Ще більш екзотична її суть – премія заснована відомими письменниками Закарпаття О. Гаврошем, О. Луцишиною, В. Кузаном, М. Рошком, за підтримки певних політичних сил, і *„має на меті виявляти та підтримувати молодих авторів краю, які протягом року дебютували в літературі, – видали книжку, або мали публікації в альманахах, літературних журналах українською мовою. Переможці визначаються в двох номінаціях – проза та поезія“* (зі статуту премії). І має вона зовсім не юнацьке (хоч, звісно, програє розкручено-дорослим конкурсам) грошове вираження – 2500 грн., рівне середньому гонорару пересічного літератора за чергову „нетленку“.

Спроба поглянути на премійовані твори та книги видається плідною, хоча б і через певну часову дистанційованість, яка показала творчу реалізацію письменників-лауреатів у більш широкому контексті сучасності. Окрім цього, так само не менш привабливо виглядає саме новітнє активне творення регіонального міфу „Срібної Землі“, оскільки молода література Закарпаття постає з чіткого розуміння та усвідомлення літературної традиції, скажімо, П. Скунця та І. Чендея (про що докладніше дивись, приміром: Гаврош О. Закарпатське століття: 20 інтерв'ю. – Ужгород, 2006). Ще однією ілюстрацією подібного зв'язку часів виглядає минулорічний альманах „Джинсове покоління“, де поряд із середнім поколінням літераторів (П. Мідянка, В. Кузан, П. Чучка, О. Луцишина), дітей *„перехідної епохи“* (за самовизначенням упорядника М. Рошка), вміщено і твори молодших письменників, умовно та притягнуто названих „комп'ютерним поколінням“. Серед іншого, у нетрях „комп'ютерних“ та кліпових метафор віднайдуться й твори лауреатів премії.

Отже, дебютну премію в прозовій, традиційно важкій категорії, розділили між собою Тарас Ващук та Ірися Ликович.

Про повість „Щоденники біжинця“ Т. Ващука (публікація у згадуваному альманасі „Джинсове покоління“) не доводиться говорити особливо багато, тому що історія поневірянь закоханого героя і його страждання лишають читача абсолютно байдужим, та ще й час від часу дратують. Починаючи з недолугих філологічних жартів (*„Ліда каже, що ми постаріли за ці роки. Вона, як завжди, має рацію. Маю на увазі, що вона права, хоча і рація в неї є (Siemens M35)“*), до драстичних згадок про Фрейда, Ніцше та Андерсена. Останньому, до речі, присвячений особливо вайлуватий абзац (*„Що ж вже тут скажеш про дюймовочок? Вони поза конкуренцією! Андерсен не марно пучився. Натворив міфів (і не тільки він!), не виббраємось: гидке каченя, стійкий олов'яний ...“*

бідний принц і його триклята червона троянда з соловейком, ну і, нарешті, Дюймовочка”).

Такий прийом цілком характерний для манери письма „дебютанта”. Йдеться про ставлення до життя як до літератури, простувате припасування літературних образів і схем до життєвих ситуацій (*„Все починає нагадувати класику, якої вже не існує. Лише традиція”*), включно з обридлими й банальними Оттелло, який *„був лише задрипаним негром, що махав дворучним мечем, захищаючи чужу державу”*, паном Замзою, Ромео *„з поліцейського відділку”*, Джульєттою *„на примусових роботах з техперекладу”* і молодими Вертерами, *„яких хлібом не годуй...”* (три крапки авторські). Тим не менш, усвідомлюючи недоліки власного письма (відсутність *„плавного сюжету”* і суб’єктивність описуваного досвіду, як зазначає у ліричному відступі не менш ліричний герой), Т. Ващук не зупиняється і у тому ж еkleктичному настрої править далі, до *„Епілогу”*, здатного, хоча б насамкінець, лишити в читача мінімальне приємне враження від прочитаного.

У фінальному голосуванні суддів однакову кількість голосів з Т. Ващуком отримала І. Ликович за книгу *„Перелітна”*. Окрім відзначеної книги, письменниця має ряд публікацій у різноманітних часописах (див., наприклад, її іронічні *„Поети і Портрети”* в журналі *„Київська Русь”*. – 2008. - №5, спрямовані знову-таки на формуванні у читацькій свідомості новітнього літературного міфу Закарпаття), де постає літераткою з уже виробленою, впізнаваною манерою письма. Кажуть, що її творчий потенціал відзначили І. Римарук, Т. Федюк та М. Матіос, а в передмові до книжки *„Перелітна”* О. Гаврош, літератор із неабияким смаком до еротики (збірки поезій *„Фалічні знаки”* та *„Тіло лучниці”*), вказує на характерні ознаки прози І. Ликович (*„Складна, емоційна, образна”*) і називає її твори сповіддю *„зболілої душі на грані емоцій, на межі дозволеного, але ніколи не за нею”*.

З останнім варто посперечатись. Оскільки, як відомо, будь-які прогулянки на території еротики співвідносні з грою, де кожен сам визначає свої правила і межу, дозволена власними приписами. Часом письменниця перетинає ці уявні кордони, порушуючи укладену з читачем конвенцію доброго смаку. Починаючи від першої ж замальовки *„Феєрія для себе”* – для багатьох, не виключаю, шокуючого, мало не атомічного, входження в жіночний простір художнього світу книги; продовжуючи і закінчуючи безкінечними, по своїй суті, варіаціями на тему коханець-коханка, зрада-мир і т.д. У тому якраз і чи не найбільший недолік вміщених у збірці оповідок – замкненість на собі та самоповторення, заздалегідь спричинені визначеністю жанру й обраним напрямком. Хоча серед безкінечних *„ромашок”*, *„кактусів”* та інших флористичних імен коханців,

евфемізмів статевих органів та статевих актів (які аж ніяк не додають поетичності описуваним подіям) і уривчастого, еротичного дихання прози й вигуків поезії (кожній оповідці передують коротка поетична епітафія), часом віднаходяться приголомшливі уривки, абзаци, проте „чужі-серед-своїх“ через власну довершеність. Але чи дотягне читач до цих уривків, чи зуміє вчитатись між рядків та вслухатись у „шум в каналах зв'язку“, лишається наразі питанням риторичним.

Єдине, що можна сказати з упевненістю, – ніша якісної еротичної літератури, написаної та відчуті жінкою-письменником, лишається пустою. І ні анонімна, анемічна Люба Клименко з її порнографією, ні старіючі, але вічно молоді Винничук та Покальчук вже не здатні своїми творами покрити весь читацький загал з його „основним інстинктом“ та бізнес-попитом.

І, нарешті, останнє – у поетичній номінації, з великим відривом, нагороду виграла збірка Андрія Любки „Вісім місяців шизофренії“. Мабуть, одна з найцікавіших добірок, певно, одного з найперспективніших молодих поетів, які ще не встигли розтринькати кредити довіри читачів. У випадку А. Любки доводиться говорити не тільки про його вірші, а й окремо про його постать, де міфотворення, відбувається вже на рівні (авто-)біографії, тому що: *„Я стверджуюсь, я – утверждаюсь, // Бо я – постмодерніст!“* Йдеться про кілька обов'язкових та непроминаючих моментів його біографії, які постійно кочують з інтерв'ю в плітки і назад. Тобто вірші А. Любки мусять відчитуватись крізь його самоідентифікацію, як то *„професійного революціонера (відсидів кільканадцять днів у білоруській в'язниці за спостережницьку діяльність на тамтешніх виборах)“* та бунтаря (його репортажі та коментарі в ЖЖ про затяжну війну з деканатами УжНУ), дружбу з Ю. Андруховичем та пропозиціями видавництва на перевидання дебютної поетичної збірки та не менш дебютного роману. Додамо до цього нарцисизм, політичну діяльність (*„я помру або молодим поетом, або старим президентом“*), виступи на поетичних фестивалях та публікації в часописах. Одній з таких добірок (*„Ти, наче вірус...“*)// журнал ШО. – 2008. - №4) передують слово поета й критика О. Сливинського *„Слухати шепіт, бути на світлі“*, де віднаходимо примітний фрагмент: *„Дивно тільки, коли він встиг це все дізнатися? Як можна розуміти це, коли тобі двадцять? У скільки років йому було дано побачити пекло?“* Дивним чином цей уривок, відсилає читача до іншого післяслова – *„Станси для Сергія“* Ю. Андруховича (див. С. Жадан. Цитатник / Післямова Ю. Андруховича. – Харків, 2005.), де він задається сутністю поетичної уяви С. Жадана, що підміняє, підминає пам'ять і дає можливість говорити про речі, які ніколи не переживав, проте відчував та розумів: *„Але як він може це пам'ятати? Сорокарічний шмаркач, який тоді просто ще не жив? Звідки він про це знає? Скажімо, про цю війну з*

пізнішою відбудовою, чи то пак, цю вічну відбудову напередодні війни? Звідки цей дар – бачити ясно, в деталях, а не тьмяно, як у дзеркалі?” Думаю, що риторичні запитання, сформульовані Ю. Андруховичем та О. Сливинським, хоч і зачіпають різні аспекти, але стосуються одного предмету і насамперед спрямовані на розкриття природи поетичної пам'яті. Тобто такого виду поетичного привласнення колективної пам'яті та підсвідомого, коли влучно сказане поетом слово перетворюється в „мнемотичний” набуток читачів і лунає вже в їхній уяві. Подібний феномен частіше за все напряду спрацьовує у творах С. Жадана, а в А. Любки вже по-дотичній, як у яскравого послідовника одного з найвпливовіших сучасних українських письменників.

„Вісім місяців шизофренії” - це історія хвороби, що називається літературою (*„Ми мовчки поставили дужі підвалини// Вірша як виду самотуртури”*), це життя у світі, де поет мусить заново давати речам власні імена (*„вимовляти імена, назви// вулиць, назви галактик”*), де порядок у світі поет вилаштує сам, і тільки він знає приховані механізми мінливого всесвіту (*„Дощ починається з хмари, смерть// Починається з осені, ти починаєшся з мене”*). Але найбільший мінус збірки якраз її еkleктичність та неоднорідність – абсолютні хіти (*„Іноді люблю записувати сни віршами”, „Нірвана”*), виконані з усіма принадами й плюсами (афористичність, влучність, органічність, щирість, ненадуманість і т.д.), можуть уживатись з незугарними й підлітковими (*„Жмеринка// це така дупа шо то// п...ц”, „Я знаю// багато видів хорошого пива”, „Ти прийшла несподівано наче полюція”*). Проте вже зараз припущу, що якщо А. Любці вистачить поетичного дихання для довгого забігу та ідей для постійного оновлення свого образу поета, вистачить самоконтролю, смаку, нахабства, цинічності та відчуття власних текстів, можна сподіватися на те, що, можливо, коли-небудь він наблизиться до реалізації своїх драстичних й амбітних слів: *„ця суча українська поезія// ця й...а силаботоніка// оця закатована земля// яка дала світу// всього двох поетів до мене// шевченка і стуса”*. Не більше і не менше.

Історики літератури до сих пір не визначились, чи потрібно докладно вивчати твори письменників, які так і лишилися у другому й третьому рядах на полицках бібліотек, книги авторів, які так і не піднялись над регіональним рівнем. Проте впевнений, що історія підтвердить – багатьом прохідним творам потрібно було назавше лишитись у рукописах, і вимоги до художніх творів загалом та дебютів зокрема мають виставлятися по найвищому рівню, незалежно від віку автора та грошових винагород, кількості його книжок та премій. Так само впевнений, що активне творення будь-якого регіонального міфу раніше чи пізніше дає позитивний результат і свою мистецьку школу. Просто у такого підходу до літератури, на відміну, скажімо, від бізнесового, є найбільша перевага

– відчуття традиції та приналежності до певної території, що своїми ландшафтами, вигинами гірського хребта й карка формувала карти письменницької свідомості, маршрути й колії силаботоніки та звивисті дороги *своєї* літератури.